

Т. П. Беценко

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

ОГІЄНКОЗНАВСТВО ЯК НОВИЙ НАПРЯМ НАУКОВИХ СТУДІЙ: МЕТА, ЗАВДАННЯ, ПРОБЛЕМАТИКА

У статті запропоновано виділити комплексний напрям дослідження наукової (мовознавчої), біографічної, громадської, педагогічної, публіцистичної, професійної тощо діяльності Митрополита Іларіона. Окреслено здобутки в різних галузях наукової діяльності вченого. З'ясовано специфіку розвитку кожної сфери, що пов'язана з іменем генія української наукової думки.

Ключові слова: мовознавчий напрям досліджень, публіцистична спадщина, педагогічна діяльність, богословські студії, громадська діяльність.

Постать митрополита Іларіона – знакова не лише в українському, а й світовому просторі. Ідеї, думки, погляди Івана Огієнка воістину потужні, вагомі і такі, що з часом не втрачають своєї значущості. Означене ім'я повернулося на терени рідномовної науки та культури відносно недавно. Відтоді інтерес до спадщини мислителя незаперечно послідовний. На сьогодні окреслилися галузі вивчення у різних ракурсах теоретико-практичних праць Івана Огієнка. У зв'язку з цим постала проблема узагальнення здобутків у сфері огієнкознавчих досліджень.

Мета статті: окреслити напрями досліджень різногалузевої діяльності Івана Огієнка, схарактеризувати ракурси огієнкознавчих студій, з'ясувати ключові проблеми означеної науково-дослідної сфери.

Об'єктом нашого спостереження обрана наукова діяльність та наукова спадщина Івана Огієнка.

Інтерес до особистості Івана Огієнка і його масштабного доробку повсякчас привертає увагу до себе з часу повернення імені митрополита Іларіона в Україну. Це переконливо засвідчують розвідки вчених, які й започаткували огієнкознавчі студії в Україні. Науковий доробок ученого, його різнобічну діяльність вивчали А. Алексюк, О. Біла, А. Білан, С. Білокінь, А. Богущ, С. Болтвінець, Л. Бондарчук, А. Бурячок, С. Вардеванян, С. Гальченко, Я. Ганіткевич, С. Генік, І. Гирич, В. Головченко, О. Гривнак, Т. Грищенко, Н. Дічек, Н. Жук, М. Жулинський, Завальнюк О., В. Задорожний, А. Качкан, Т. Ківшар, Ю. Ковалів, В. Коваль, О. Ковтун, А. Колодний, Б. Кобзар, І. Кубинська, Л. Кудрик, І. Кучинська, М. Левківський, Л. Ляхощка, В. Ляхощкий, В. Майборода, Г. Макренко, С. Мартиненко А. Марушкевич, В. Мацько, О. Мишанич, О. Музичук, Н. Ничкало, О. Новак, М. Онуфрійчук, Г. Опанасюк, Л. Орехова, О. Пальоха, В. Пащенко, Л. Підвисоцька, Л. Полюга, Ф. Погребенник, В. Постовий, Л. Рева. Т. Роняк, Г. Сагач, М. Скалецький, Є. Сохацька, Д. Степовик, М. Тимошик, З. Тіменник, І. Тюрменко, І. Федоров, Л. Федорова, Л. Філіпович, І. Шоробура та ін. На підставі різновекторних розвідок, присвячених життєдіяльності гіганта наукової думки, пропонуємо виокремити напрями огієнкознавчих студій.

Метою огієнкознавчих досліджень, як підтверджують численні розвідки, є діяльність митрополита Іларіона в науковій, урядовій, громадсько-політичній, культурно-просвітницькій, релігійній сферах; характеристика цілісної мовнокультурної, мовнополітичної, державотворчої особистості митрополита Іларіона як духовного зодчого української нації; аналіз спадщини Івана

Огієнка – громадсько-політичного діяча, історика, лінгвіста, богослова, культуролога, педагога, книговидавця.

До основних завдань огієнкознавчих студій належить:

- з'ясування сутності філософії І. Огієнка як науковця;
- вивчення державотворчої, урядової діяльності І. Огієнка, осмислення його історичної ролі в тодішньому політичному житті країни; оцінка внеску І. Огієнка як політика, державотворця в розбудову майбутнього України;
- розгляд богословської, релігійно-просвітницької діяльності митрополита Іларіона, осмислення його внеску в розвиток Української Церкви, ідеї національно-релігійної згуртованості народу;
- аналіз, різнорівнева та докладна характеристика мовознавчої спадщини І. Огієнка: вивчення особливостей мовного світогляду вченого, характеристика складників його мовнокультурної особистості; дослідження специфіки мовомислення науковця; з'ясування засадничих положень його мовознавчої парадигми; осмислення сутності лінгвістичного вчення І. Огієнка в царині фонетики, культури мови, граматики, лексикографії, історії мови та ін.; спостереження за перекладацькою практикою вченого;
- характеристика книговидавничої діяльності подвижника української науки, осмислення його ролі в розбудові друкарсько-видавничої справи в Україні;
- аналіз публіцистичної спадщини І. Огієнка: тематики та проблематики праць науковця, визначення провідних ідей, висловлених ученим; встановлення специфіки публіцистичного ідіолекту; з'ясування ролі публіцистичного мовистилу І. Огієнка в розбудові стилістичної системи української мови;
- вивчення літературної діяльності; різнорівневий аналіз літературної творчості І. Огієнка;
- аналіз громадсько-політичної діяльності І. Огієнка, вивчення специфіки його світогляду, з'ясування громадянської позиції, осмислення політичних поглядів, характеристика та оцінка політичної діяльності на теренах України та в світовому масштабі;
- розгляд педагогічної діяльності митрополита Іларіона: з'ясування системи його педагогічних поглядів, орієнтирів виховання;
- аналіз культурологічної діяльності І. Огієнка; вивчення його поглядів стосовно специфіки формування культурного континуму нашої нації;
- вивчення епістолярію І. Огієнка як оригінального мовнокультурного явища за змістом і формою, стилетворенням;
- з'ясування внеску І. Огієнка в розбудову етнографічних, фольклористичних студій в Україні;
- різнорівнева характеристика особливостей мовомислення науковця, специфіки його ідіостилу;
- здійснення порівняльних студій – на прикладі різнобічного аналізу інтелектуальної спадщини І. Огієнка і його визначних сучасників, послідовників, єдинокорців тощо;
- розбудова лінгвокраєзнавчих студій, пов'язаних з іменем митрополита Іларіона.

Вважаємо, що вже чимало зроблено в царині огієнкознавчих досліджень за незначний час, відколи це славне ім'я повернулося на Батьківщину. Суттєвими є монографія М. Тимошика, кандидатські дисертації І. Кучинська, Л. Ляхощка, В. Мацька, А. Марушкевич, Г. Опанасюк, О. Гривнак, Т. Роняк, С. Сохацька, З. Тіменник.

Треба віддати належне землякам – ученим, краєзнавцям, які широко пропагують ідеї митрополита Іларіона і шанують його пам'ять.

Лінгвокраєзнавчий напрямок, пов'язаний з іменем Івана Огієнка, репрезентований у розвідках таких дослідників, як М. Атаманчик, Ю. Багінська, Л. Баженов, Г. Бухало, В. Голубев, К. Гудзик, Н. Дорошук, О. Завальнюк, О. Климчук, А. Копилов, М. Костиця, В. Костюкевич, В. Лозовий, Ю. Липа, Я. Підвисоцька, Є. Сохацька, І. Сюддюков, М. Тимошик, З. Тіменник та ін.

Життєпис Івана Огієнка спробували предствити О. Будзей, Л. Гайдай, Л. Кушнір, М. Тимошик

Осмилення величі особистості вченого, його життєвого подвигу, розгляду граней багатомірної високодуховної та високоінтелектуальної постаті митрополита Іларіона засвідчено в розвідках А. Байцаря, І. Головай, С. Гончаренка, Ю. Липи, Л. Мовчун, І. Нагорної, Я. Поліщук, А. Фасолі, В. Федорович.

Звернена увага на складання бібліографічних покажчиків (Л. Березнюк, Т. Опря, Л. Оленич, В. Пархоменко, О. Трончук, В. Чупрова).

Показово, що у бібліотечній галузі також засвідчений інтерес до постаті Івана Огієнка. Підтвердження цьому – різні бібліографічні описи.

Увага до мовознавчої діяльності Івана Огієнка засвідчена у розвідках лінгвістів. Так, предметом спостереження були обрані дослідження вченого з фонетики (А. Кононенко, Й. Якимович), діалектології (Й. Дзєндзелівський), культури мови (Н. Захлюпана). Мовна особистість, мовна свідомість, мовний світогляд вченого, система його лінгвістичних поглядів, положень, переконань стали предметом наукових роздумів таких мовознавців, як Ф. Бацевич, А. Богущ, С. Болтвівець, М. Іваник, В. Калашник, Т. Олещук, М. Тимошик та ін. Різноманітні теоретико-практичні проблеми, порушені в працях І. Огієнка, аналіз його мовознавчої діяльності засвідчені у розвідках В. Задорожного (питання акцентології; загальний огляд мовознавчої діяльності вченого), Л. Полюга, Й. Якимович (мова церкви), Л. Шевченко (історія української літературної мови), О. Біла, А. Білан, С. Болтвівець, Я. Ганіткевич, І. Кучинська, В. Ляхоцький, М. Тимошик (проблеми мовної освіти). Особливу цінність, на нашу думку, становить перекладацька діяльність вченого. Питанням перекладу І. Огієнком Святого Письма займалася В. Рожко. Сьогодні виникає потреба деталізувати та конкретизувати дослідження, присвячені вивченню суто лінгвістичної концепції вченого, окремих питань цієї концепції, водночас – систематизувати та узагальнити такі розвідки, представивши цілісні уявлення про мовнокультурну особистість Івана Івановича Огієнка як унікального, всебічно обдарованого вченого, патріота рідного народу.

Можливості використання ідей, роздумів, напрацювань мислителя у педагогічній практиці, зокрема на уроках української мови, репрезентували В. Клименко, Л. Мовчун, Є. Сохацька, М. Пентилюк, М. Тимошик та ін. Подібні дослідження складають міцний ґрунт для розбудови національної системи навчання та виховання на рідномовній основі і є продовженням, конкретним втіленням у життя ідей І. Огієнка.

Урядова, державницька діяльність митрополита Іларіона знайшла відображення у працях таких учених, як С. Грабовський, Ю. Липа, В. Лучук, М. Остерська, М. Тимошик, І. Тюрменко, В. Шпак та ін.

Актуальні, злободенні для українського політичного, духовного простору проблеми націєтворення, розвитку національної ідеї, формування національної свідомості, осмилені в працях І. Огієнка, розглядали А. Марушкевич, С. Махун, М. Онуфрійчук та ін. Водночас варта уваги громадська та політична діяльність І. Огієнка (розвідка В. Цехан).

Видавничо-редакційну, архіво-археологічну, бібліотечно-бібліографічну діяльність І. Огієнка висвітлювали у своїх розвідках Т. Ківшар, М. Лозинський, В. Ляхоцький, Ф. Погребенник, Є. Сохацька, М. Тимошик.

Педагогічні погляди І. Огієнка, його науково-педагогічна спадщина склали предмет зацікавлення та різнобічного вивчення таких дослідників, як П. Гусак (національно-мовне виховання), О. Гривнак (лінгводидактика), Н. Волошиної (оцінка життєвої та педагогічної діяльності), Н. Дічек (аналіз педагогічних ідей), О. Драч (методика аналізу літературного твору), М. Ковальський (використання теоретично-богословських матеріалів у вихованні), О. Коркішко (патріотичне виховання), І. Кубинська (духовне виховання, духовне відродження нації), М. Лемківський (значення педагогічних ідей), О. Любар (педагогічні ідеї вченого), В. Майборода (освітні проблеми), А. Марушкевич (християнське виховання; значення науково-педагогічної діяльності), Т. Роняк (роль сім'ї вихованні; основи християнської моралі і виховання), Г. Опанасюк (питання освіти), А. Фасоля (значення педагогічних ідей та педагогічної діяльності), Г. Черненко (ідеї вченого у початковій школі). Педагогічну діяльність І. Огієнка розглядали А. Бойко, В. Барвінова. Вважаємо, що постала потреба вивчити педагогічний дискурс великого вченого комплексно. Особливо варто звернути увагу на методiku викладання мови, яку виробив учений. Адже, як стверджують дослідники діяльності І. Огієнка, «він – педагог універсального плану, що зробив вагомий внесок в теорію національного виховання, головними чинниками якого вважав сім'ю, мову, церкву, культуру. Розглядаючи мову як найсуттєвіший засіб виховання дітей, учений вважав її унікальним інструментом пізнання навколишнього світ» [3, с.407]. Незаперечно, що «педагогічна спадщина І.І. Огієнка має великий виховний, методико-лінгвістичний і духовний потенціал. Його життя – це урок працелюбності, беззастережного служіння Батьківщині, науці, гуманізму й патріотизму» [3, с.407].

Різновекторний аналіз мовно-освітніх питань, порушених та розглянутих у працях І. Огієнка, засвідчений у наукових роздумах А. Білан, О. Білої, С. Болтвіця, Я. Ганіткевич, І. Кучинської, В. Ляхощького, М. Тимошика та ін.

Релігійно-просвітницька, богословська діяльність Івана Огієнка є не менш важливою у парадигмі його життєвого покликання. Цій сторінці життєпису генія української нації присвятили свої розвідки І. Братусь, І. Гирич, А. Денисенко, А. Колодний, П. Кралюк, А. Марушкевич, М. Онуфрійчук, М. Подворняк, І. Стус, М. Сирник, С. Сохацька, М. Тимошик, З. Тіменник, А. Фігус-Ралько, Л. Філіпович. Конфесійна діяльність митрополита Іларіона нерозривно пов'язана з мовознавчою та просвітницькою. Слушно щодо цього аспекту діяльності богослова зауважив Микола Тимошик, «Огієнкова Біблія, як і десятки інших його перекладених і виданих за кордоном богослужбових книг, виконує і сьогодні, окрім релігійної, ще одну важливу місію – забезпечення українському народові його невід'ємного права читати і пізнавати Святе Письмо своєю рідною мовою» [6, с.37]. Отже, вчений виробив свою релігійну концепцію, що обов'язково контамінувала державотвірний, власне мовний та педагогічний аспекти тощо.

Епістолярій митрополита Іларіона є не менш вагомим доробком, аніж, скажімо, публіцистичний спадок. У цьому переконують С. Гальченко В. Ляхощький.

На культурно-просвітницьку діяльність І. Огієнка звернула увагу Є. Сохацька. Національна культура для І. Огієнка була найвищим мірилом та найдосконалішим еталоном буття людини. Але вчений мислив не вузько. Навпаки, він вважав, що українська культура – відкрита за своєю суттю, вона поєднує пізнання історичного досвіду рідного народу з усвідомленням його належності до загальнолюдського культурологічного процесу. Вчений високо поцінював вартість української культури, розглядаючи її досягнення в світовому вимірі.

Цінне надбання в українському культурному континуумі становить літературний доробок І. Огієнка. Це відзначили у розвідках про літературну ді-

яльність митця І. Братусь, В. Лавренчук, Н. Лютко, В. Мацько, О. Мишанич, О. Опанасюк, Є. Сохацька та ін.

Етнокультурний нарбок, народознавчу та етнокультурну діяльність І. Огієнка схарактеризовано у розвідці В. Качкан, етнографічний та фольклористичний внесок – у працях Р. Кирчіва, Н. Данилюк. Питання культури у працях І. Огієнка також з'ясовували В. Бурбан, Н. Гудзик, В. Ляхоцький.

З огляду на вищевикладене можемо стверджувати, що культурологічний аспект діяльності Івана Огієнка – теж своєрідний та оригінальний, по своєму глибокий і різноплановий. Культурологічний дискурс Митрополита Іларіона – синтез національного (насамперед) та загальнолюдського, поєднання духовного і матеріального в життєдіяльності індивідів, раціонального та чуттєвого. Фактично, І. Огієнко сформулював цілісне містке уявлення про українську культуру як монолітне явище в світовому континуумі. Тому культурологічний дискурс ученого потребує різновекторних фахових узагальнень.

Показово, що повсякчас виникають різноаспектні інтереси до вивчення, поглибленого чи оновленого осмислення інтелектуального надбання вченого-історика, вченого-політика, вченого-богослова. вченого-митця. Скажімо, питання етики, духовної свідомості у розумінні І. Огієнка (І. Кульчинська), питання культури (О. Пальоха, М. Феллер), духовної культури (Л. Кудрик).

Отже, вивчення мовнокультурної, політичної, богословської особистості Івана Огієнка розпочато плідно і широкомасштабно. Напрацювання в галузі огієнкознавства суттєві та фундаментальні. Окреслені напрями наукових розвідок визначають ступінь розвитку української науки, зокрема її гуманітарної сфери. Подальша розбудова огієнкознавчих студій, втілення ідей вченого в розвиток мовно-освітнього процесу сприятиме зміцненню національної школи, зростанню її потужного впливу в державі та в державотворчому процесі.

Список використаних джерел:

1. Болтівець С.І. Психологічні чинники розвитку мовної свідомості у науковій спадщині Івана Огієнка / С.І. Болтівець // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – №5. – С. 66-67.
2. Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні / Н. Данилюк. – Луцьк, 2010. – 512 с.
3. Дічек Н.П. Іван Іванович Огієнко. Українська педагогіка в персоналіях : в 2 кн. : навч. посібник / Н.П. Дічек ; за ред. О.В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – 552 с.
4. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд / С. Єрмоленко. – К. : НДІУ, 2007. – 444 с.
5. Калашник В. Духовність рідної мови у концепції Івана Огієнка / В. Калашник // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – №3. – С. 9.
6. Огієнко І. Історія української літературної мови / Іван Огієнко ; упоряд., авт. істор.-біогр. нарису та приміт. М.С. Тимошик. – К. : Либідь, 1995. – 294 с.
7. Огієнко І. Рідна мова / І. Огієнко. – К., 2010. – 435 с.
8. Пентиліук М. Рідномовний кодекс Івана Огієнка / М. Пентиліук // Дивослово. – 2007. – №12. – С. 38-40.
9. Сохацька Є. Огієнко-літературознавець / Є. Сохацька // Дивослово. – 2003. – №10. – С. 63-66.
10. Тимошик М. Життєвий подвиг Івана Огієнка як взірець для наслідування / М. Тимошик // Дивослово. – 2007. – №1. – С. 40-44.

The article offers a comprehensive line of research highlight the scientific (linguistic), biographical, social, educational, journalistic, religious etc. of Metropolitan

Hilarion. Outlined the achievements in various fields of scientific activity of the scientist. From found out the specifics of each area that fl 'connected with the name of the genius Ukrainian scientific thought.

Key words: linguistic area of research, journalistic heritage, educational activities, theological studies, social activities.

Отримано: 26.10.2015 р.

УДК 94:631.527(477.43)«18/19»

П. М. Білецький

*Департамент спеціалізованої підготовки
та кінологічного забезпечення Державної фіскальної служби України*

УЧАСТЬ ІНОЗЕМНИХ ПІДПРИЄМЦІВ У НАСІННЕВО-СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЛІДАХ НА ПОДІЛЛІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовано участь іноземних підприємців-аграріїв в організації та діяльності насінневих господарств Подільської губернії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Відзначено їх важливу роль у становленні сільськогосподарської дослідної справи в подільському регіоні й на Правобережній Україні.

Ключові слова: іноземні підприємці, насінневі господарства, Подільська губернія.

Внутрішня аграрна криза в Російській імперії у другій половині ХІХ ст., зростаюча конкуренція з боку північноамериканських і західноєвропейських виробників аграрної продукції зумовили необхідність реформування галузей сільського господарства та впровадження в аграрне виробництво досягнень вітчизняної селекції, адаптованої до регіональних природно-кліматичних умов. До селекційно-дослідної роботи в галузі виведення нових сортів долучалися науковці й іноземці – власники аграрних господарств на теренах Правобережної України, зокрема Поділля. Завдяки їх діяльності у цій сфері в аграрне виробництво регіону впроваджувалися досягнення європейської науки селекції, нові технології вирощування сільськогосподарських культур.

У пореформений період важливе значення в Подільській губернії мав розвиток зернових господарств і буряківництва, що дало підстави відомому досліднику аграрного ринку назвати Південно-Західний регіон буряківничо-пшеничним виробничим середовищем [1, с.4]. Чималі капіталовкладення, порівняно дешева робоча сила, надання урядом різноманітних пільг цукровам, висока концентрація виробництва, сприятливі кліматичні та ін. позитивно вплинули на розвиток буряківництва в регіоні, а за обсягами збору цукрових буряків Поділля посідало друге місце в імперії. За спостереженням українського історика П. Теличука, Подільська губернія разом з сусідніми регіонами утворювала область капіталістичного цукробурякового господарства як один з економічних районів торгівельного землеробства [2, с.11].

У другій половині ХІХ ст. більшість цукробурякових господарств Правобережної України користувалася насінням французького та німецького походження, але його висока ціна та не завжди якісний сортовий матеріал підвищували зацікавленість аграріїв до селекції, хоча в цей період лише 8 із 60 насінневих станцій імперії займалися дослідженнями в галузі селекції [3, с.142].